

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Спеціальністю: 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
(вказати шифр та назву спеціальності)

Галузь знань: Культура і мистецтво

Тема

Трансформація образу ляльки-мотанки
в сучасному мистецтві: декоративні ляльки
„Луговий цвіт“

Дипломник(ця)

Місова Валерія Валентинівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Допущений (а) до захисту кваліфікаційної роботи.

Протокол засідання кафедри ДПОМ

«10» червня 2025 р. № 43

Завідувач кафедри ДПОМ Мирослава ЖАВОРОНKOBA

Чернівці, 2025

Факультет архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва

ОцінкаЕК 95 А дев'яносто п'ять
(вказати цифрою та прописом)

Протокол засіданняЕК « 19 » 06 2025 р. № 1

СекретарЕК Л.В. Сідор
(підпис) (ініціали, прізвище)

ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ ТА РОБОТА В МАТЕРІАЛІ

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Спеціальністю: 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
(вказати шифр та назву спеціальності)

- проект 3/А-1/
- ескізи 15-20
- пояснювальна запискана 60 сторінок

Склад роботи в матеріалі: 3 декоративні п'яльми-мотанки та 3 факсовки до п'яльок

Дипломник(ця) Лізова Л.В.В. Лісова
(підпис) (ініціали, прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи О.В. Голошнік
(підпис) (ініціали, прізвище)

Рецензент М.М. Шкрібляк
(підпис) (ініціали, прізвище)

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**

Я, Лісова Валерія Володимирівна студентка 4 курсу, денної форми навчання, факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва, спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, освітньої програми Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, адреса електронної пошти lisova.valeriia@chnu.edu.ua

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: **Трансформація образу ляльки-мотанки в сучасному мистецтві: декоративні ляльки «Луговий цвіт»** відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

(Лісова В.В.)

(Толошняк О.В.)

**Експертний висновок
результатів перевірки на академічний плагіат**

Відповідно до даних програми Turnitin, атестаційна кваліфікаційна робота (проект) на тему: Трансформація образу ляльки-мотанки в сучасному мистецтві: декоративні ляльки «Луговий цвіт», дипломниці Лісової Валерії Валентинівни, яка подана у файлі Лісова_2025.docx, за результатами перевірки є оригінальною на 89 %.

Обсяг файлу поданого на перевірку 12361 слів з виключенням додатків та списків літератури, що приблизно складає - % від загального обсягу матеріалу до друку.

Враховуючи специфіку, робота вважається такою, що має високий рівень оригінальності та допускається до захисту.

10.06.2025 р.

Відповідальна за перевірку робіт
на плагіат від кафедри ДПОМ

Ірина ТКАЧЕНКО

Завідувач кафедри декоративно-прикладного
та образотворчого мистецтва

Мирослава ЖАВОРОНKOBA

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз літератури з проблематики дослідження	5
1.2. Джерельна база дослідження	8

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ ТА СИМВОЛІКА ЛЯЛЬКИ-МОТАНКИ

2.1. Стародавні прототипи та праобрази української народної ляльки.....	12
2.2. Трансформація обрядових ляльок у дитячі ігрові.....	21
2.3. Народні ляльки з тканини та інших матеріалів: вузлові, кручені, інші типи.....	27

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНЄ ВИРІШЕННЯ ЛЯЛЬКИ «ЛУГОВИЙ ЦВІТ»

3.1. Образ, стиль і технологія виготовлення ляльки «Луговий цвіт»: поєднання традицій, сучасних мотивів та технік	33
3.2. Символіка та архетипи в образі ляльки-мотанки.....	41
3.3. Прикраси з бісеру: силянка, гердан — форма, кольорова гама, значення...43	
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Українська народна культура здавна зберігає глибоку повагу до речей, створених руками людини, які мають не лише утилітарну, а й символічну, духовну цінність. Одним із таких унікальних явищ є лялька-мотанка — традиційна народна іграшка, яка століттями виконувала роль оберега, виховного засобу та носія сакральних знань.

Мотанка — це лялька, зроблена виключно вручну, без використання голки, ножиць або швів. Основою її створення є техніка мотання тканини, звідки і походить її назва. Особливою ознакою мотанки є відсутність обличчя, що зумовлено віруваннями: вважалося, що лялька без обличчя не може «вселити» в себе дух і тому залишається нейтральним захисником, а не одухотвореною істотою. Натомість обличчя часто замінював хрест із ниток — символ сонця, гармонії, родинного зв'язку.

Історія мотанки сягає кількох тисячоліть — її витоки можна знайти ще у трипільській культурі. Протягом віків мотанка слугувала як річ побуту, подарунок, оберіг у родині, атрибут обрядів, символ жіночої енергії, родючості й безпеки. Вона передавалася з покоління в покоління, зберігаючи не лише форму, а й сенс: любов, мудрість, добрі побажання.

У сучасному суспільстві лялька-мотанка відроджується як культурний артефакт, елемент етнодизайну, об'єкт для розвитку творчих здібностей дітей і засіб виховання у дусі національних цінностей. Водночас вона зберігає глибоку символіку, що поєднує людину з природою, традицією і родом.

Таким чином, вивчення ляльки-мотанки — це не лише дослідження іграшки, а глибоке пізнання українського світогляду, символіки, цінностей і способу мислення.

Актуальність дослідження

У сучасному інформаційному світі, коли щоденні події затьмарюють історичну пам'ять, дедалі частіше постає потреба повернення до духовних витоків, до елементів матеріальної та нематеріальної культури, які формували національну свідомість. Одним із таких елементів є українська народна іграшка,

зокрема лялька-мотанка — яскравий приклад поєднання народної мудрості, символізму та художнього смаку. Упродовж віків вона слугувала не лише іграшкою, а й сакральним оберегом, носієм духовної енергії роду, символом зв'язку поколінь. Сьогодні ж українські традиційні ляльки опиняються на межі забуття, поступаючись масовій культурі та штапованим зразкам сучасних іграшок на кшталт «Барбі».

Актуальність обраної теми полягає у потребі глибшого осмислення історико-культурного значення ляльки-мотанки як етнокультурного феномена, збереження та популяризації української традиції серед молодого покоління, а також інтеграції народної іграшки в сучасну освітню і виховну практику. Вивчення ляльки-мотанки дозволяє не лише долучитися до глибин національної культури, а й розкрити її духовно-естетичний потенціал.

Мета дослідження

З'ясувати особливості виготовлення ляльки-мотанки в різних регіонах України та визначити її значення для духовного й культурного життя українського народу.

Завдання дослідження

- Дослідити історичні витoki виникнення ляльки-мотанки в українській культурі;
- Розкрити символіку та сакральне призначення ляльки-мотанки;
- Класифікувати основні типи народних ляльок, визначити їхню роль і функції;
- Описати техніки й етапи виготовлення ляльки-мотанки;
- Проаналізувати сучасні форми побутування та популяризації мотанки в Україні.

Об'єкт дослідження

Історико-культурні традиції використання ляльки-мотанки в побуті, обрядах і вихованні в українському суспільстві.

Предмет дослідження

Символіка, функціональне значення та регіональні особливості виготовлення і використання ляльки-мотанки в контексті формування національної самосвідомості.

Хронологічні межі дослідження

Дослідження охоплює період від найдавніших археологічних згадок (близько V–III тис. до н.е.) — появи вузликових ляльок на території України — до сьогодення, коли мотанка набуває нових форм як мистецький і духовний символ у сучасному суспільстві.

Матеріали дослідження

У роботі використано польові етнографічні матеріали, колекції провідних музеїв України, зокрема Національного музею народної архітектури та побуту України, Музею Івана Гончара, а також приватні збірки майстрів. Вивчено наукові статті, монографії та фотоматеріали, що документують зразки ляльок-мотанок різних регіонів України.

Практичне значення дослідження

Результати дослідження можуть бути використані в освітній, музейній та мистецько-дизайнерській діяльності. Матеріали роботи стануть основою для створення навчальних програм з народознавства, етнодизайну та культурології. Аналіз традицій виготовлення ляльки-мотанки може слугувати джерелом для розробки сучасних сувенірних виробів із традиційною стилістикою, а також бути застосованим у музейних експозиціях, етнофестивалях і туристичних проєктах, спрямованих на збереження та популяризацію нематеріальної культурної спадщини України.

Структура роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг – 55 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз літератури з проблематики дослідження

Дослідження образу ляльки-мотанки як унікального феномена української культури активно здійснюється в межах етнографії, мистецтвознавства, педагогіки та культурології. Наукові джерела, присвячені цій темі, умовно можна поділити на кілька груп: праці з історії народної іграшки, публікації про символіку й функції мотанки, а також сучасні інтерпретації образу в декоративно-прикладному мистецтві.

У своїх роботах Л. Б. Демидчук розглядає ляльку як елемент народних промислів, акцентуючи увагу на її минулому та сучасному значенні [26]. Авторка вказує, що традиційна мотанка зазнала трансформацій не лише у функціональному, але й у стилістичному плані: від оберега та сакрального предмета вона поступово стала декоративною лялькою, що відображає етнотрадиції у сучасному дизайні.

Особливу глибину історико-культурному аналізу образу ляльки-мотанки надають наукові дослідження українського мистецтвознавця, етнолога й культуролога Олександра Найдена. Його фундаментальні праці, зокрема монографія *«Українська народна лялька»*, є джерелом теоретичного осмислення народної ляльки не просто як іграшки чи декоративного об'єкта, а як символу родової пам'яті, архетипу та носія глибинної етнокультурної інформації.

У своїх дослідженнях О. Найденов трактує ляльку-мотанку як сакральний артефакт, що відображає структуру світу, уявлення про людину, світобудову та рід. Він акцентує увагу на тому, що традиційна лялька не має обличчя — її символіка полягає не у реалістичному зображенні, а у знаковості: хрест на обличчі, відсутність індивідуальних рис, вертикальна та горизонтальна осі — усе це формує образ, що транслює ідею гармонії космосу та людини в ньому.

Особливо важливою у контексті дослідження сучасної трансформації мотанки є думка Найденова про втрату її первинної обрядово-магічної функції. Зі зникненням традиційної сільської обрядовості лялька перестає виконувати роль оберега, учасника ініціаційних ритуалів або символу циклічності природи.

Натомість, вона набуває нових функцій — естетичної, ігрової, символічної, стає предметом інтерпретації в мистецтві, педагогіці, сувенірній продукції.

Ці трансформації, за Найденом, не обов'язково означають спрощення або втрату значення, а навпаки — відкривають нові шляхи актуалізації традиції в сучасному контексті. Лялька-мотанка починає виконувати функцію етнокультурного маркера, вона здатна зберігати й транслювати ідентичність навіть у декоративному або концептуальному форматі (рис. А.6., А.7.)

Важливою в його підході є ідея неперервності традиції через адаптацію, а не механічне повторення. Сучасна мотанка, на його думку, здатна зберігати сакральний зміст навіть у зміненій формі, якщо вона створюється з розумінням глибинних основ культури.

Таким чином, теоретичні розвідки О. Найдена є методологічною базою для осмислення ляльки «Луговий цвіт» як візуального образу, що поєднує архетипову форму традиційної мотанки з сучасною естетикою декоративного мистецтва. Його підхід дозволяє виявити в такій ляльці не лише ознаку авторського стилю, а й прояв етнокультурної пам'яті — закованої в структурі, матеріалі, вбранні, символіці хреста, кольорах, прикрасах.

Роман Н. М. та Степанова В. В. розкривають роль народної ляльки в естетичному розвитку дитини та її педагогічний потенціал у сучасних умовах [26; 27]. Особливо наголошується на важливості ручного виготовлення іграшок, що сприяє не лише творчому розвитку, а й вихованню патріотизму через дотик до культурного коду.

Значне місце у сучасній науково-публіцистичній літературі займає тема художньої трансформації мотанки. Зокрема, мистецький проєкт «Портрети мотанок» художниці Марти Пітчук демонструє поєднання глибинної символіки та сучасного бачення жіночого образу. Це підтверджує тенденцію до збереження традиційних форм із одночасним впровадженням нових стилістичних рішень у кольорах, матеріалах та декоративних елементах.

У журналістських та дизайнерських матеріалах описано мотанки у вигляді прикрас, сувенірів, елементів сучасного інтер'єру — зокрема, у роботах

Оксани Цюпи, Людмили Тесленко-Пономаренко, Ірини Вербицької. Їхній доробок ілюструє, як декоративна лялька, втративши ритуальну функцію, зберігає ідентифікаційний етнокод.

Л. Б. Демидчук, Н. М. Роман, І. М. Козлова та інші автори у своїх працях аналізують еволюцію народної ляльки в контексті освітнього, культурного та естетичного впливу на дитину. Наголошується на значенні ляльки-мотанки як засобу формування національної самосвідомості, виховання любові до традицій, розвитку дрібної моторики, фантазії, образного мислення.

Окреме місце займають дослідження А. В. Стахурської-Козоріз, В. В. Степанової та Ю. О. Соловйової, які розглядають ляльку-мотанку як інструмент етнотерапії, педагогіки та культурної ідентичності. Ці праці дозволяють осмислити сучасну мотанку як потужний засіб національного самопізнання, духовного єднання з корінням.

У новітніх публікаціях — зокрема, у творчих проєктах художниці Марти Пітчук («*Портрети мотанок*»), у журналістських матеріалах (*ГЛУЗД*, *Ridivira*) — простежується художня трансформація мотанки як образу сучасної жінки, берегині, воїна, матері. Образ ляльки «оживає» у декоративному, концептуальному та дизайнерському середовищі, часто стаючи не лише оберегом, а витвором сучасного артмислення.

Вагоме значення мають і дослідження, що розглядають мотанку як елемент етнодизайну (О. В. Стрілець), інтегрований у художню освіту, інтер'єрне оформлення, сувенірне виробництво. Завдяки цьому відбувається актуалізація традицій у просторі сучасної культури.

Таким чином, аналіз літератури дозволяє стверджувати, що образ ляльки-мотанки сьогодні зазнає активної культурної трансформації. Вона постає не лише як оберіг чи іграшка, а як об'єкт етнодизайну, що поєднує традиційні символи зі стильовими новаціями. Це створює підґрунтя для подальшого художнього осмислення — зокрема, в декоративних авторських виробках, таких як лялька «Луговий цвіт».

1.2. Джерельна база дослідження

Для дослідження трансформації образу ляльки-мотанки в сучасному мистецтві було використано різноманітну джерельну базу, яка охоплює як наукові праці з етнології, культурології, педагогіки, так і публіцистичні матеріали, електронні ресурси, мистецькі інтерв'ю та проєкти.

Першу групу джерел становлять фундаментальні праці з теорії народної ляльки, що мають історико-етнографічний і мистецтвознавчий характер. Насамперед це дослідження Олександра Найдена, в яких мотанка розглядається як сакральний предмет, що уособлює родову пам'ять, ритуальну функцію та світоглядні уявлення українського народу. Ці трансформації, за Найденом, не обов'язково означають спрощення або втрату значення, а навпаки — відкривають нові шляхи актуалізації традиції в сучасному контексті. Лялька-мотанка починає виконувати функцію етнокультурного маркера, вона здатна зберігати й транслювати ідентичність навіть у декоративному або концептуальному форматі (рис. А.6, А.7). Джерельну базу цього дослідження становить праця Найдена О. "Українська народна лялька", у якій представлено зразки ляльок із різних регіонів України, їхню типологію та функціональні особливості. Зокрема, у розділі 8 автор розглядає процес відродження української народної ляльки, її адаптацію до сучасних умов та подає приклади творчості сучасних майстрів. У цьому розділі описано ляльок із різних регіонів, що демонструє широке регіональне відлуння традицій (рис. 6. Лялька. Тканина. Автор Світлана Грибан, Сумська область; рис. 7. Вузлові ляльки «Княгиня і дружка». Автор Кіра Кононенко, Київська область, Обухівський район), а також приклади з інших регіонів, які свідчать про живу присутність традиційної форми в сучасному мистецькому контексті [1, с.211].

Особливу цінність для вивчення традиційної української ляльки становить найдавніша з нині відомих колекція вузлових ляльок, що походить із Чигиринщини (с. Суботів) і датується кінцем XIX — початком XX століття. Її зібрали Марко та Марія Грушевські. Як згадувала їхня донька Тамара, ці ляльки були виготовлені сільськими жінками «на вигоні, коли пасли корови», а

зберігала їх і передала дітям Марія Іванівна Грушевська, «матушечка», як її називали в селі. Колекція складається із семи персонажів, об'єднаних весільною тематикою: молода, дружки, світилка, свашки, піп. Це своєрідний ляльковий театр — співпраця маленького актора і дорослого майстра. Незважаючи на певну диспропорцію тіл і схематичність форм, ляльки вражають реалістичністю та впізнаваними образами: струнка дівчина, огрядна молодиця, суха бабуса чи піп у рясі. Ігри з такими ляльками включали побутові дії: відвідування гостей, прядіння, роботу на городі, похід до церкви — усе це формувало у дітей уявлення про повсякденне життя дорослих. У сучасності ця унікальна колекція надихає на реконструкції: наприклад, на основі зібрання було створено репліки ляльок, що відтворюють їхній первісний вигляд (рис. . Репліки ляльок із зібрання М. Грушевського, с. Суботів, Чигиринський повіт, Черкащина, 1890–1900 рр., автор реконструкції — О. Мединська, м. Кропивницький).

Оригінальна збірка вузлових ляльок, зібрана Марком і Марією Грушевськими наприкінці XIX століття в селі Суботів на Чигиринщині, є цінним етнографічним джерелом, що репрезентує народні уявлення про світ через іграшкові образи. Ці автентичні мотанки, збережені у родинному колі й нині представлені в музеї, стали основою для реконструкцій — зокрема, сучасна інтерпретація Олени Мединської дозволяє відчувати форму, текстуру і символіку історичних зразків у наближеному вигляді. Таким чином, поряд із збереженням оригіналів (рис. 9), маємо можливість бачити й авторські репліки (рис. 8), які відіграють важливу роль у популяризації традиційної ляльки як культурного феномену [1, с.160].

Одна з найдавніших серед нині відомих колекцій українських вузлових ляльок, експонується в Музеї Михайла Грушевського. Походить вона із села Суботів на Чигиринщині та була зібрана Марком і Марією Грушевськими наприкінці XIX століття. Саме тоді Марко Грушевський розпочав свою дослідницьку діяльність у сфері традиційної дитячої субкультури. За спогадами їхньої доньки Тамари, ці ляльки виготовляли сільські бабусі «на вигоні, коли пасли корови». Колекція складається з семи персонажів і має весільний сюжет:

молода, дружки, світилка, свашки, піп. Попри схематичність і певну диспропорційність форм, ляльки мають надзвичайно виразний характер і нагадують живих людей. У той час діти гралися ними, імітуючи побутові ситуації: готували їжу, пряли, топили піч, ходили до церкви — усе це в ігровій формі закладало у свідомість маленьких українців традиційні моделі поведінки .

Друга група джерел — це наукові статті сучасних дослідників, зокрема Л. Демидчук, Н. Роман, І. Козлової, В. Степанової, Ю. Соловйової, які аналізують народну іграшку в контексті освітнього, виховного та естетичного процесів. Вони дозволяють оцінити, як образ ляльки-мотанки зберігається та актуалізується в педагогічному середовищі, які функції вона виконує у формуванні світогляду дитини, національної самосвідомості, естетичних смаків.

До третьої групи належать джерела, що відображають сучасні мистецькі інтерпретації мотанки, зокрема:

- матеріали про творчість Марти Пітчук (проект *«Портрети мотанок»*);
- онлайн-публікації на сайтах *ГЛУЗД*, *Ridivira*;
- інформація з персональних сторінок українських майстринь — Оксани Цюпи, Ірини Вербицької, Людмили Тесленко-Пономаренко, які створюють мотанки у стилі етнодизайну та сучасного декору.

Ці ресурси є прикладами живої трансформації традиційного образу у контексті сучасного декоративного мистецтва. Вони демонструють поєднання традиційної символіки, матеріалів і технік з новітніми стилістичними підходами, що й стало основою для аналізу авторської ляльки «Луговий цвіт».

Четверту групу джерел складають електронні енциклопедичні й інформаційно-культурні ресурси, що подають короткі історичні довідки, інтерв'ю з майстрами, репортажі з виставок та фестивалів народної творчості. Вони допомагають відстежити тенденції поширення мотанки у середовищі популярної культури, туризму, освіти.

Особливу увагу в джерельному забезпеченні дослідження приділено візуальним та практичним матеріалам, зокрема фото- та відеоархівам сучасних виставок декоративно-ужиткового мистецтва, майстер-класів з виготовлення мотанок, що представлені в онлайн-середовищі (YouTube, Facebook-сторінки майстринь, Instagram-платформи про етноарт). Ці джерела дозволили дослідити не лише стилістику образу, але й технологічні особливості сучасної авторської ляльки, інтерпретацію орнаментів, значення декоративних елементів, символіку кольорів.

Також було використано відеоінтерв'ю та етнографічні записи, у яких народні майстрині діляться знаннями про техніку мотання, правила виготовлення ляльки без використання голки, заборону на промальовування обличчя тощо. Ці свідчення є важливим компонентом збереження усної традиції та служать практичним підтвердженням актуальності ляльки-мотанки в сучасному середовищі.

Таким чином, джерельна база поєднує як академічні наукові тексти, так і емпіричні візуальні, усні, прикладні матеріали. Завдяки цьому вдалося побудувати комплексний підхід до вивчення трансформації ляльки-мотанки — від традиційного сакрального оберега до сучасного декоративного символу української ідентичності.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ ТА СИМВОЛІКА ЛЯЛЬКИ-МОТАНКИ

2.1. Стародавні прототипи та праобрази української народної ляльки

Відомий український політичний діяч, історик і публіцист В'ячеслав Липинський у своїй праці *«Листи до братів-хліборобів»* (1926 р.) слушно зауважив: «Без традиції нема культури, без культури нема нації» [21]. Минуло майже століття, а ці слова й досі не втратили своєї актуальності.

Сьогодні народні ремесла та промисли сприймаються не лише як етнокультурна спадщина, а й як важливе джерело художньої цінності, що виконує пізнавальну, комунікативну, естетичну та інші функції [22]. Вони збагачуються новими формами вираження, зберігаючи при цьому глибину змісту та високу естетичну значущість.

Вироби народних майстрів формують цілісну систему художніх образів та естетичних уявлень, що історично сформувалися в межах певного культурного середовища. В основі традиційних ремесел лежать не лише матеріал і техніка обробки, а й унікальні підходи до створення форми, композиції, орнаменту та засобів художнього вираження — живописних, пластичних чи графічних. Саме поєднання цих елементів формує неповторні риси кожного виду народного мистецтва [23].

Історично традиції ремесел постійно відновлюються й розвиваються, але водночас зберігають основоположні художні принципи, що стали класикою національного мистецтва.

Народні художні традиції мають особливе значення у вихованні дітей. Вони наочно демонструють, що справжні творчі досягнення виникають у результаті гармонійного поєднання теоретичних знань і практичної діяльності. З огляду на високу чуттєвість і сприйнятливість дітей молодшого віку, саме цей період є найсприятливішим для залучення до вивчення народного мистецтва. Адже українська художня спадщина не лише формує естетичне світосприйняття, а й сприяє розвитку уяви, здатності до творчості та емоційно-ціннісного ставлення до культури [5, с. 33].

Народні промисли та ремесла відіграють важливу роль у формуванні естетичного смаку та розвитку дитини. Вони переконливо демонструють, що високих результатів досягає той, хто вміє поєднувати теоретичне знання з практичною діяльністю, заснованою на вивченні основ народного мистецтва. З огляду на особливу емоційно-чуттєву сприйнятливність дітей молодшого віку, саме цей період вважається найсприятливішим для ознайомлення з культурною спадщиною — зокрема, з українським народним мистецтвом. Таке залучення стимулює естетичне сприйняття, активізує оцінну та творчу діяльність, формує уявлення про національні цінності.

Одним із ефективних засобів розвитку творчого потенціалу дитини є українська народна іграшка. Вона слугує узагальненою моделлю предметів і явищ навколишнього світу, відображаючи їх у спрощеній та символічній формі.

Українська народна іграшка як вид декоративно-ужиткового мистецтва охоплює вироби з різних природних матеріалів — кераміки, дерева, лози, соломи, паперу тощо. Попри багатофункціональність, іграшка залишається важливим інструментом виховання. Саме через ігрові образи й символи дитина знайомиться зі світом, розвиває здатність до узагальнення, уявлення та абстрактного мислення, а також долучається до одного з джерел національної культури [5, с. 34].

Формування центрів народного іграшкарства в Україні припадає на середину XIX століття. У цей період виділяються три основні регіони виготовлення іграшок: Подніпров'я, Поділля і Прикарпаття. У межах цих територій сформувалися провідні осередки з характерними регіональними стилями.

Дерев'яні, керамічні та плетені іграшки часто створювалися як побічний продукт основного промислу — гончарства, деревообробки чи плетіння. У селах Подніпров'я, де з дерева виготовляли побутові речі для продажу, майстри створювали їх зменшені моделі, що відрізнялися від оригіналів лише розміром. Наприклад, на Полтавщині у XIX ст. виготовляли іграшкові тачівки, товкачики, рублі, оздоблені дрібною різьбою.

Серед зразків іграшок кінця XIX століття, характерних для Подніпров'я, трапляються й оригінальні дерев'яні кухлики для зачерпування води, форма яких символічно повторювала традиційний побутовий посуд (див. рис. 1.А.).

Дослідженням української народної іграшки займалися історики, етнографи, фольклористи та педагоги. Значний внесок у вивчення іграшок у контексті українських звичаїв і вірувань зробив етнограф і священик М. Грушевський. Серед сучасних досліджень слід відзначити роботи О. Найдена, присвячені українській народній ляльці [1], а також дослідження Л. Герус, яка розглядає іграшку як культурне явище та елемент декоративно-прикладного мистецтва, аналізує її походження, принципи художньої виразності та визначає як локальні, так і загальнонаціональні особливості [2].

Керамічні, дерев'яні та плетені іграшки у традиційному українському побуті зазвичай виникали як побічна діяльність у межах основних ремесел – гончарства, художньої обробки дерева чи плетіння. Зокрема, в селах Подніпров'я майстри, займаючись виготовленням на продаж дерев'яних побутових речей із різьбленим декором, паралельно створювали їх мініатюрні копії. Ці зменшені моделі практично не відрізнялися від оригіналів за формою, змінювався лише масштаб. Наприклад, у XIX столітті на Полтавщині виготовляли іграшкові тачки, товкачі, рублі, прикрашені характерною різьбою (2. А.а).

Серед іграшок, поширених у Подніпров'ї наприкінці XIX століття, зустрічаються й оригінальні дерев'яні кухлики для зачерпування води, форма яких стилізовано відтворювала справжній посуд. Окрему категорію становили рухомі механічні забавки: фігурки ведмедів, ковалів, ткачів чи теслярів, які починали «працювати» завдяки простій конструкції з планок (рис. 2б).

Тема дитячих іграшок привертала увагу багатьох дослідників – істориків, етнографів, фольклористів і педагогів. Значний внесок у вивчення цього явища зробив священик та етнограф Михайло Грушевський, який досліджував іграшку в контексті дитячої участі в обрядах і народних віруваннях. Серед сучасних авторів, які ґрунтовно вивчали українську народну ляльку, слід згадати О.

Найдена [4]. У свою чергу, Л. Герус трактує народну іграшку як культурне явище та один із напрямів декоративно-прикладного мистецтва, визначає її історичні витоки, художні особливості, локальні й загальноетнічні риси [5].

Від зразків українських іграшок XIV–XVIII століть майже нічого не збереглося. До наших днів дійшли переважно вироби з дерева та кераміки, що датуються XIX століттям — такі як «глечик», «коник», «цапок», «пташка», «трійнята» тощо (рис. 1). Особливий розвиток кустарного іграшкарства припадає саме на цей період [5, с. 36].

На Прикарпатті центрами виготовлення дерев'яних іграшок були села Ілінці, Прутів, Тростянець, Річка (Івано-Франківська область), а також Мервичі, Вільшаниця, Наконечне і передмістя Яворова (Львівська область). Яворівські столяри у XVIII — на початку XX століття виробляли візочки з драбинками (так звані «драбиняки»), оздоблені силуетними кониками, розташованими на передній частині іграшки (рис. 2в). Також популярними були іграшкові меблі, музичні інструменти та інші предмети, що імітували справжні речі побуту.

Від іграшок, що існували на українських землях у XIV–XVIII століттях, збереглося вкрай мало матеріальних свідчень. До нашого часу дійшли переважно дерев'яні та керамічні зразки, датовані XIX століттям, серед яких — фігурки у формі «глечика», «коника», «цапка», «пташки», «трійнят» тощо (рис. 1). Саме в цей період спостерігається активний розвиток кустарного виробництва іграшок.

До окремої категорії належать механічні забавки з рухомими елементами — фігурки ведмедів, ковалів, ткачів або теслярів, виготовлені з дерева та з'єднані планками, що дозволяли приводити їх у рух (рис. 2.А. б.). Серед популярних були також іграшки у формі качечки, що «пливе», коли її тягнути по землі.

На Прикарпатті сформувалися відомі осередки дерев'яного іграшкарства, зокрема в селах Ілінці, Прутів, Тростянець, Річка (Івано-Франківська область), а також у Мервичах, Вільшаниці, Наконечному та в передмісті Яворова на Львівщині. Яворівські майстри у XVIII — на початку XX століття виготовляли

різноманітні візочки з драбинками, так звані «драбиняки», часто з вирізаними кониками на передній частині конструкції (рис. 2А.в). Також поширеними були мініатюрні меблі, музичні інструменти та інші предмети, що імітували речі повсякденного вжитку.

Глиняні іграшки, зазвичай, виготовляли жінки та діти гончарів — переважно для домашнього використання. Водночас у таких центрах, як Опішня, Бубнівка, Адамівка, Вишнівець, Стара Сіль тощо, їх виробляли й на продаж, вивозячи на ярмарки. У кожному гончарному осередку склалися власні традиції ліплення форм та декоративного розпису. Зокрема, подільські майстри виготовляли свищики у вигляді коників, баранців, півників (рис. 2А.г).

Цікавим різновидом пластичних іграшок були вироби з сиру, які виготовляли у селах Брустори, Річка, Снідавка та Шепіт Івано-Франківської області. Їм надавали форми коників, кіз, оленів, пташок тощо (рис. 2).

У багатьох регіонах України, де було поширене плетіння з лози, рогози чи соломи, створювали побутові речі — зокрема кошики, які використовували як дорослі, так і діти. Іграшки також виготовляли з інших природних і доступних матеріалів: тканини, кольорового паперу, картону, довгої трави, повісма тощо. Особливо популярними серед сільських дітей були солом'яні ляльки, які мали характерну перев'язку на голові й талії, а також довгі руки. Керамічні ляльки найчастіше зображували фігурки з пташкою під пахвою або з немовлям у руках.

Народна іграшка є особливим видом мистецької творчості, що має важливе значення у розвитку дитини. Вона повинна мати пізнавальну цінність, відображати навколишній світ у доступній та зрозумілій формі. Така іграшка не лише інформує, а й формує естетичне сприйняття, втілюючи оригінальні художні ідеї. Її використання у виховному середовищі — дитячому садку чи родині — збагачує ігрову діяльність, розширює світогляд дитини, сприяє засвоєнню традицій господарської та побутової культури. Як витвір мистецтва, народна іграшка чинить позитивний вплив на духовний розвиток дитини, доповнюючи можливості сучасних іграшок [5, с. 34].

Серед різновидів народної іграшки особливої уваги заслуговує лялька. Дослідження цього виду ускладнене через те, що зразки таких виробів майже не збереглися в побуті. Основна частина народних ляльок, що збереглася (переважно з 1910–1930-х рр.), експонується в музеї іграшки у Загорську (Російська Федерація), де вони ідентифікуються як українські.

Метою нашого дослідження є вивчення одного з найцікавіших і найзагадковіших різновидів українського народного мистецтва — ляльки-мотанки, а також її виховної, культурної та розвивальної ролі.

Іграшка, створена дорослими для дітей, виконує освітню та виховну функції лише за умови цілеспрямованого використання. Вона повинна бути зрозумілою, цікавою і надихати дитину на активну гру. Іграшка нерозривно пов'язана з грою, як важливою складовою дитячого життя, віддзеркалює реалії епохи, а її історія є невід'ємною частиною історії культури. Кожна історична доба мала власні іграшки, які відображали рівень розвитку матеріальної і духовної культури суспільства [3].

Сьогодні у світ дитинства стрімко увійшли цифрові технології, а ринок пропонує безліч сучасних іграшок. На їхньому тлі традиційна народна іграшка, створена з природних матеріалів, видається простою. Проте саме вона несе в собі тепло рук майстра, щирість і любов, набуває символічного, духовного значення.

Гра з лялькою — одна з перших форм соціалізації, знайомства дитини з практичними реаліями світу. Наслідування дорослих через гру відкриває перед дитиною простір для сюжетного мислення. В умовах сучасності потреба в грі лише посилилася. Спостереження показують, що діти частіше обирають умовні, схематичні іграшки, а не надмірно деталізовані фабричні вироби [4]. Народна лялька з цієї точки зору виявляється найбільш придатною для гри, оскільки відповідає природній логіці дитячого мислення й була перевірена поколіннями. Окрім цього, її форма, декоративне оформлення й символічний зміст сприяють засвоєнню культурних традицій.

Образ людини, втілений у ляльці, є одним із головних у народній іграшці. Ці ляльки, створені в традиційному середовищі, не мали на меті точно передавати зовнішні риси, натомість акцентували на суттєвому. Часто лялька символізувала жіноче божество або дух-предка й виступала оберегом. Ігри з такими ляльками мали ритуальне значення — вони асоціювалися з добробутом родини, народженням дітей. У деяких регіонах їх називали «магодзами».

Історія ляльки сягає кількох тисячоліть — перші згадки про неї пов'язані з осілим способом життя. В Україні її виникнення пов'язується з трипільською культурою. Сакральне значення ляльки зберігається донині: обрядове спалювання солом'яної ляльки символізує зміну пір року — на Масницю (Колодія), Івана Купала тощо. Мотанка вважалася обов'язковим елементом календарних свят, особливо аграрного циклу.

Для виготовлення народних ляльок використовували доступні природні матеріали: тканину, клоччя, шкіру, солому, траву, очерет, деревину, глину, кукурудзяні качани. Такі іграшки були безпечні, розвивали естетичне сприйняття, прищеплювали любов до природи, родини й батьківщини. Мотанка символізувала родючість, плідність, продовження роду — основні життєві сили.

Ляльки виготовляли переважно для дівчаток із простих матеріалів — сіна, ниток, тканини. Цікаво, що іноді ляльок мотали й чоловіки, бо саме їм як головам родини доручали відповідальну функцію охоронця роду. Зазвичай виготовляли лише жіночі образи або дітей у сповитку. Лялька була не просто іграшкою — вона виконувала роль оберега, якого клали в колиску новонародженому. Вважалося, що саме лялька, а не мати чи бабуса, бере участь у вихованні дитини. Коли дитина підростала, ляльку, виконавши її функцію, спалювали далеко від оселі.

Ляльки часто мали вузлову конструкцію. Основою була голова, яку формували, загортаючи шматок білої тканини в клубок зі шматочків матерії, трави чи навіть хліба, і перев'язували ниткою. Інші частини тіла не виділялися: руки, ноги, тулуб залишались умовними, а одяг створювали шляхом намотування смуг тканини на основу [5, с. 36].

Ганчір'яні ляльки також мали основи, які за формою нагадували людське тіло. Їх виготовляли з тканини, яку наповнювали обрізками матеріалу, сіном або запашними сухими травами. Іноді основу вирізали з дерева або виточували вручну. На цю основу обов'язково вдягали традиційне вбрання, пошите окремо. Однією з характерних особливостей української ганчір'яної ляльки є відсутність виразного обличчя. Вважалося, що промальовування рис обличчя може «вселити» в ляльку душу дитини чи сторонньої людини. Замість обличчя майстри часто створювали хрестоподібний візерунок — символ життя. Цей хрест, виконаний із кольорових ниток, що перепліталися в центрі, утворював квадрат або ромб.

Іноді замість ниток для зображення обличчя використовували сажу з печі або вишиті хрестики. Художній образ ляльки значною мірою формувався також за рахунок головного убору, який позначав її «соціальний статус» і «вік»: наприклад, у молодій дівчини — віночок чи «маячки», у заміжньої жінки — очіпок або хустка (Рис. 3А)

Незважаючи на великий асортимент сучасних іграшок, народні ляльки з тканини й сьогодні залишаються особливими за енергетикою виробами, що позитивно впливають на психологічний стан і гармонійний розвиток дитини. Саме цим пояснюється зростання їхньої популярності як в Україні, так і за її межами. Широко відомі мотанки, створені майстринями Оксаною Цюпою, Людмилою Тесленко-Пономаренко, Іриною Вербицькою та іншими.

На жаль, традиції плетіння ляльок із природної рослинної сировини майже втрачено. Проте сучасні митці зберігають цю спадщину, виготовляючи ляльок із різноманітних матеріалів: тканини, дерева, глини, соломи, шкіри. Ганчір'яні ляльки найчастіше створювали з використаного одягу або залишків тканини, що залишалися після шиття. Традиційною технікою було мотання та перев'язування, без використання голки — саме тому таких ляльок часто називають мотанками.

Ляльки як елементи народного декоративно-ужиткового мистецтва також набули значення туристичного сувеніру. Вони викликають неабиякий інтерес у

вітчизняних та іноземних гостей. Це свідчить про потребу створення розгалуженої інфраструктури спеціалізованих магазинів і салонів, які б реалізовували автентичні українські вироби.

На думку дослідників, розвиток культурних індустрій, зокрема індустрії народних промислів, є перспективним напрямом для економічного зростання сільських і малих міських громад. Для цього потрібна узгоджена культурна та соціально-економічна політика, а також активна підтримка українського продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках [8].

Світовий ринок продукції творчих індустрій на сьогодні є одним із найдинамічніших секторів економіки. За даними ООН, у 2008 році обсяг цього ринку подвоївся за попереднє десятиліття. У структурі світового експорту на продукцію творчих індустрій припадало 58% (\$196,1 млрд) у розвинених країнах і 41% (\$138,2 млрд) у тих, що розвиваються [25]. Водночас частка України у цьому експорті становила лише 0,14% [8].

Однак варто пам'ятати, що виготовлення ляльки — це не лише ремесло, а глибоке занурення в українські традиції. Це також форма спілкування між дорослим і дитиною. В умовах сучасного темпу життя, коли бракує часу на щире спілкування, процес створення мотанки може стати можливістю для близькості, співпереживання та передачі цінностей.

Таким чином, результати досліджень свідчать: для того, щоб лялька стала улюбленою для дитини, вона зовсім не обов'язково повинна мати ефектний або зовні привабливий вигляд. Прив'язаність дитини до ляльки залежить не від зовнішньої краси, а від її внутрішнього змісту, образності, здатності відгукуватися на емоційні потреби. Ідеальна лялька — та, що гармонійно поєднує символіку роду й природи, минулого й сучасного, і несе в собі глибоку культурну енергію. Саме у простих, на перший погляд невибагливих селянських ляльках, створених бабусями для своїх онуків, криється особлива краса. Їхня українська ідентичність — насамперед родова, глибинна.

2.2. Трансформація обрядових ляльок у дитячі ігрові

Відродження українських національних традицій в умовах глобалізації, що супроводжується зростанням світової міграції, інформатизації та уніфікації культурних процесів, є важливою складовою збереження цінностей сучасного суспільства. Поновлення інтересу до традицій та елементів народного мистецтва зумовлене етапністю етнокультурного розвитку та прагненням українців зберегти власну ідентичність. Однією з ключових складових цього процесу є наукове вивчення та сучасна інтерпретація української народної іграшки [9, с. 384].

З давніх-давен народна іграшка (цяцька, лялька) була важливим елементом дитячих ігор, а також засобом естетичного, розумового й соціального розвитку дитини. Гра з такою іграшкою не лише приносила задоволення, а й сприяла набуттю корисних знань, умінь і навичок. Українці виготовляли іграшки з доступних матеріалів, які використовувались у побуті — соломи, дерева, тканини, паперу, глини, а також із їстівних матеріалів, таких як сир і хліб [26].

Сьогодні традиційне ліплення з глини та інших природних матеріалів активно використовується в освітній практиці як ефективний засіб передачі культурної спадщини. Цей процес також сприяє естетичному розвитку, формуванню дрібної моторики, уяви, терплячості та працелюбності у дітей [26]. Виготовлення власноруч фігурок — свищиків, тваринок, пташок — перетворюється на дієвий метод формування цілісної творчої особистості [9, с. 385].

Останнім часом помітного поширення набули ляльки-мотанки, які історично створювались із підручних матеріалів як забавка для дівчаток [27]. У сучасних умовах мотанка перетворилася на популярний український сувенір та оберіг. Її виготовлення передбачає використання декоративних тканин, вишивки, бісеру та інших елементів народної орнаментики. Проте, навіть у спрощеному варіанті, мотанка зберігає свою виховну функцію, позитивно впливаючи на систему цінностей дитини.

Серед засобів національного виховання окреме місце посідають дерев'яні іграшки. Сьогодні серед них переважають акустично-механічні та рухливі конструкції — деркачі, калатала, каруселі, возики, фігурки тварин, а також іграшкові музичні інструменти. Вони є не лише засобами гри, а й об'єктами, що сприяють розвитку моторики, фантазії та художнього смаку дитини [28].

У сучасних умовах українська народна іграшка залишається універсальним елементом культурної спадщини та важливим чинником збереження національної ідентичності. Її використання у вихованні сприяє формуванню пізнавальних інтересів, мовлення, сенсорики, просторового мислення, уяви та образного мислення. Таким чином, народна іграшка виконує інтеграційну функцію у процесі самопізнання нації, і хоча її сучасне застосування виходить за межі традиційної парадигми, воно продовжує відігравати важливу роль у системі естетичного та інтелектуального виховання дітей [9, с. 386].

Українська народна іграшка вирізняється високими художніми якостями та має потужний виховний потенціал. Її образи справляють сильне емоційне враження й активно використовуються педагогами у процесі естетичного розвитку дитини. Протягом століть народна іграшка еволюціонувала та урізноманітнювалася, відіграючи ключову роль у ознайомленні малюків з культурною спадщиною рідного краю [10, с. 34].

Іграшка вважається важливим засобом педагогічного впливу — вона служить елементом гри, інструментом виховання, навчання та формування національної свідомості. У «Базовому компоненті дошкільної освіти» іграшка розглядається як засіб формування світогляду дитини [25]. Малюк сприймає іграшку не лише як річ, а як символ — казкового героя, товариша, або партнера в грі. Вона є невід'ємною частиною предметно-ігрового середовища, у якому дитина розвиває навички соціальної взаємодії, розрізняє традиційну й сучасну іграшку, розуміє їхню функцію та значення [10, с. 34].

Основна функція іграшки полягає в підтримці ігрової діяльності. У народі її називали «цяцька», «лялька», «забавка», або «виграшка». Як ключовий

елемент гри, вона виконує освітню, виховну та організаційну ролі. Іграшка, як і сама гра, сприяє психічному розвитку дитини, дозволяючи їй поступово оволодівати різними видами діяльності на вищому рівні. З педагогічної точки зору, гра — це не лише розвага, а й важливий виховний засіб, який відображає реальне й глибоке життя дитини та готує її до дорослого світу [20, с. 9].

Образи в народній іграшці наповнені емоційністю й духовною глибиною. Вони сприяють національному вихованню дітей і залучають їх до автентичної культури українського народу. Народна іграшка передає явища природи, суспільні події та особливості життя конкретної спільноти [19, с. 39].

У філософсько-культурологічному аспекті дослідження Л. Столовича та М. Киященка акцентують увагу на соціокультурних функціях народної іграшки та її позитивному впливі на суспільне життя [20, с. 10]. Її розглядають нарівні з рідною мовою, піснею чи казкою — як елемент духовної культури нації, що несе в собі глибоку художню традицію, пов'язану з родинними цінностями, працьовитістю дорослих і турботою про дітей.

Є. Фльорина наголошує, що жоден інший вид народної творчості не впливає так глибоко на формування духовних рис та розвиток мислення й практичних навичок у дитини, як етнічна іграшка. Вона завжди проста за технікою, близька до дитячого сприйняття й побудована на елементарних принципах механіки.

Л. Герус пропонує класифікацію народних іграшок за матеріалом:

1. Дерев'яні іграшки: вітрячки, прапорці, пташки, коники, музичні інструменти, посуд, свищики.
2. Глиняні: найпоширеніші — свищики та глиняний посуд.
3. Іграшки з природних матеріалів: соломи, трави, лози — здебільшого ляльки.
4. Тканинні ляльки: обрядово-ритуальні іграшки, які мали символічне значення [2, с. 4–5].

Робота з народною іграшкою сприяє формуванню в дітей моральних якостей. У педагогічному процесі вона має функціонувати як форма художньої

творчості, яка об'єднує матеріальні й духовні надбання народу та сприяє розвитку активної, творчої особистості — носія українських традицій.

Водночас народна іграшка не має витіснити сучасну — вона повинна гармонійно доповнювати її, пропонуючи дитині унікальні виховні й культурні елементи, яких бракує сучасним зразкам. Як вже зазначалося, іграшка виконує важливу функцію у передачі культурного досвіду від одного покоління до іншого. Зокрема, народна іграшка виступає значущим культурним феноменом, адже її образність і символізм формувалися в умовах етнонаціонального середовища. Саме тому українські народні іграшки вирізняються тематичною різноманітністю й насиченим змістовним наповненням.

Особливої уваги заслуговує лялька-мотанка — одна з найдавніших форм народної іграшки, яка має тисячолітню історію та зберегла свою актуальність до сьогодні [8, с. 131]. Перші зразки мотанок, також відомі як вузликові ляльки, з'явилися близько п'яти тисяч років тому. Їх виготовляли як дитячі іграшки, обереги чи дарунки на свята. Історичні джерела свідчать, що перші зразки мотанок на території України були знайдені на стоянці в Чернігівській області.

Назва "мотанка" походить від слова "мотати", що відображає сам принцип створення іграшки — шляхом скручування та перев'язування шматочків тканини. Зазвичай це була фігура людини — найчастіше жіночої статі — з окремими частинами тіла, з'єднаними вузликами. Кожна мотанка була унікальною й неповторною [6, с. 2].

Однією з ключових особливостей ляльок-мотанок є їхнє «безлике» обличчя. Вважалося, що через обличчя можна навести лихо, тому на ляльках обличчя або не зображали взагалі, або оформлювали у вигляді хреста, викладеного нитками. Такий хрест символізував Сонце: горизонтальні лінії асоціювалися з жіночим началом, вертикальні — з чоловічим [19, с. 39].

Текстильні мотанки використовувалися не лише для гри, але й як засіб ознайомлення дитини з моральними нормами та суспільними ролями. Зокрема, через гру дівчинка засвоювала основи поведінки майбутньої господині, матері та берегині роду. Окрім цього, лялька виконувала важливу охоронну функцію: її

клали до колиски новонароджених, вірячи, що вона вбере хвороби й захистить дитину. Такі ляльки виготовляли лише з позитивними емоціями, вважаючи, що вони мають особливу енергетику [19, с. 11].

Часто мотанки брали участь у народних обрядах. Наприклад, коли дитина хворіла, їй давали ляльку, а після — спалювали чи знищували, уявляючи, що вона забрала недугу на себе. У наш час лялька-мотанка переважно виконує декоративну функцію, виступаючи фольклорним елементом інтер'єру або сувеніром.

Традиційно ляльки-мотанки поділяються на три основні групи: оберегові, обрядові та ігрові [17, с. 33].

- *Оберегові мотанки* створювалися для захисту домівки, здоров'я, злагоди, достатку. Усередину таких ляльок іноді клали лікарські трави чи монети.
- *Обрядові мотанки* виготовлялися до свят, таких як Великдень, Масляна, Купала, і отримували відповідні назви: «Купавка», «Пасхальна», «Весільна» тощо.
- *Ігрові мотанки* для дітей сприяли розвитку дрібної моторики. Найбільш поширеними були образи немовляти, нареченої та берегині [2, с. 371].

Значення кольорів у мотанках також мало важливе символічне навантаження:

- *Червоний* — захист від злих сил і хвороб,
- *Зелений* — життя, молодість і природа,
- *Синій/блакитний* — цілюща вода,
- *Коричневий* — зв'язок із землею та родючістю,
- *Білий* — символ чистоти та гармонії [16, с. 22].

Існували й певні правила виготовлення: не можна було робити мотанку в п'ятницю та неділю, процес повинен був завершуватися за один день. Матеріалами слугували тканина, нитки, солома — здебільшого залишки зношеного одягу. Мотали ляльку за годинниковою стрілкою, обов'язково з добрими думками та позитивною енергією.

Одяг для ляльок виготовлявся рідко, але за потреби міг бути стилізованим під народний костюм тієї чи іншої місцевості [15, с. 281]. Цікавим є й той факт, що мотанки не отримували імен — вважалося, що назвати ляльку означає накликати в дім злих духів.

Проведене дослідження підтверджує, що українська народна іграшка є унікальним і багатоаспектним явищем національної культури, яке виконує важливу роль у формуванні духовного світу дитини та її національної самосвідомості. В умовах глобалізації, що супроводжується стандартизацією культур, масовим виробництвом безликих іграшок та втратою зв'язку з автентичними традиціями, звернення до народної іграшки — це не лише повернення до витоків, а й усвідомлений крок у бік збереження ідентичності нації.

Гра з народною іграшкою має виховний характер: вона спрямована на формування моральних орієнтирів, засвоєння норм поведінки, розвиток комунікативних якостей, уяви та соціальної компетентності. Дитина не просто відтворює рольові ситуації, а проникає в глибину культурного змісту, засвоюючи через гру образи родини, роду, обрядів, звичаїв і народної символіки.

Сьогодні українська народна іграшка, попри трансформацію форм та функцій, зберігає свою значущість і продовжує бути ефективним засобом естетичного, пізнавального та національного виховання. Її застосування у практиці дошкільної освіти є цілком обґрунтованим, адже вона слугує інтеграційною ланкою між традиційною культурою та сучасними освітніми технологіями. Водночас народна іграшка гармонійно поєднується із сучасними засобами навчання, доповнюючи їх духовно-культурною глибиною.

Таким чином, народна іграшка не втрачає своєї актуальності, а навпаки — набуває нового значення як засіб збереження національної ідентичності, відновлення духовного зв'язку поколінь, формування свідомої й творчої особистості. Її варто не лише зберігати як музейний експонат чи декоративний

сувенір, а й активно впроваджувати в освітній процес як живу, дієву, глибоко національну педагогічну технологію.

2.3. Народні ляльки з тканини та інших матеріалів: вузлові, кручені, інші типи

Ляльки, незважаючи на різноманіття форм і матеріалів у різних народів світу (від кам'яних в Африці до глиняних та тканинних), мають спільне головне призначення: оберігати душу власника від зла та нечистих помислів. Деякі ляльки навіть ставали легендарними, передаючись з покоління в покоління як сакральний переказ.

Ідея створення людини з неживого матеріалу, що потім оживає, простежується в міфах багатьох культур. Українська казка про "Телесика" є яскравим прикладом цього архаїчного міфу, де дерев'яна лялька перетворюється на дитину [10].

Лялька як дитяча іграшка, оберіг родини, магичний талісман і символ зв'язку поколінь відома в багатьох традиційних культурах. Особливе місце серед них займає мотана (вузликова) лялька, виготовлена з м'яких матеріалів, таких як шкіра, тканина або нитки. Ймовірно, перші такі ляльки робили з трави чи соломи, а пізніше, з розвитком ткацтва, почали використовувати тканину. В Україні лялька-мотанка відома з незапам'ятних часів, її витоки сягають Трипільської цивілізації.

Це була не просто іграшка, а прадавній сакральний оберіг, що, як вірили, захищав людину від негараздів. Мотанку часто використовували в ритуалах: у неї вплітали те, чого хотіли позбутися (біди, хвороби), а потім спалювали або топили.

Дослідженням вузлової ляльки займалися і продовжують цікавитися численні педагоги, історики, художники, краєзнавці та фольклористи, зокрема Т. Білокрилець, М. Грушевський, В. Левчук, І. Лисенко, П. Литвинова, О. Найден та інші (рис. 4), [10].

Розкопки в Помпеях відкрили безліч лялькових крамниць зі збереженим товаром, що свідчить про високий рівень розвитку лялькового ремесла. Ним займалися не лише гончарі, а й відомі скульптори та різьбярі по дереву.

Цікава знахідка в Єгипті – римська ганчір'яна лялька (рис. 5), виготовлена з грубого полотна, набитого клаптиками та папірусом. Як і грецькі, римські ляльки часто зображувалися оголеними. Руки цієї знайденої ляльки були зроблені зі скрученого лляного полотна, що нагадує давні слов'янські традиції. Хоча кольорова вовняна тканина, яка, ймовірно, покривала обличчя та тіло, майже не збереглася, наявність синьої намистини в прикрасі дає підстави припускати, що це жіночий образ. Лише завдяки посушливому клімату Єгипту лялька збереглася до наших днів [10].

На підставі цих єгипетських знахідок епохи Стародавнього Риму вчені роблять висновок, що лялька була надзвичайно популярною. Ця популярність зберігається на території сучасної Італії й досі. Отже, ми бачимо, що лялька-мотанка бере свій початок із сивої давнини та була поширена серед багатьох народів.

Вузлові ляльки були невід'ємною частиною кожної української селянської оселі, виконуючи різноманітні функції: від оберегу житла, дітей та сну до збереження добробуту господарства. Діти також охоче гралися ними.

Ключова особливість мотанки — відсутність обличчя. За язичницькими віруваннями, саме через обличчя в ляльку могла вселитися душа, як добра, так і зла. Українці вірили, що мотанка містить у собі дух предків і може передавати досвід з покоління в покоління. Вважалося, що цей символ приносить багатство та успіх. У разі хвороби дитини ляльку давали їй погратися, а потім знищували, оскільки народ вірив, що мотанка здатна вбирати в себе недугу. Коли дитина виростала, її місце в колисці часто займала лялька, яка охороняла це місце від нечистої сили до народження наступної дитини [10].

Основні типи українських мотанок:

В Україні виділяли три основні типи ляльок-мотанок:

- *Лялька-немовля:* Виготовлялася після народження дитини у вигляді немовляти в пелюшках і клася в ліжечко поруч з дитиною для захисту її сну та здоров'я.

- *Баба-берегиня*: Допомогала оберігати сімейний достаток. У її середину вкладали монети, зерно, вовну, що символізувало збереження домашнього тепла, отримання гарної вовни та грошовий достаток.
- *Лялька-наречена*: Захищала дівчат від пристріту та підтримувала їх. Цю ляльку ретельно одягали та прикрашали, адже вона символізувала придане нареченої й мала приваблювати багатого нареченого.

Для виготовлення ляльки-мотанки використовували виключно натуральні матеріали: сіно, солома, дерево, трави, сухе листя, насіння, зерно, тканина, шматочки старого одягу та нитки. Мотанки або не одягали зовсім, або шили їм одяг, що часто був мініатюрними копіями традиційних народних костюмів певної місцевості. Прикрашали ляльки народними орнаментами та вишивкою [10].

Секрети виготовлення ляльок передавалися в родині від матері до доньки. Коли дівчина виходила заміж, мати дарувала їй ляльку-мотанку як оберіг для нової домівки. Іноді мотанки виготовляли навіть без рук, просто обгортаючи тканиною. Голову кріпили дуже просто: до колодки, тріски або кукурудзяного качана. Найціннішою прикрасою для ляльки ставали шматки старих вишитих сорочок та іншого одягу, що додавало їй особливої оберегової сили.

Стародавні народи розглядали ляльку як посередника між світами живих та померлих/ненароджених. Важливою особливістю ляльки-мотанки, особливо тієї, що слугує оберегом, є відсутність обличчя та наявність хреста з ниток замість нього. Це пояснюється двома причинами: хрест є потужним захисним символом, а також запобігає вселенню духу живої істоти в ляльку, що могло б статися, якби в неї було обличчя та очі.

Хрест у колі є солярним знаком – символом сонця та світлих сил у слов'янській традиції, що асоціюється з примноженням матеріальних і духовних благ. Існує версія, що слово "хрест" походить від слов'янського "крес" – вогонь. Археологічні дані свідчать про шанування хреста ще в палеоліті.

Хрест – це також символ життя, неба та вічності. Прямий (рівнокінцевий) хрест уособлює єдність жіночого (горизонталь) та чоловічого (вертикаль) начал,

а також може бути моделлю Світового Древа. Отже, лялька з таким обличчям несе в собі потужну сонячну енергетику.

Часто в голівку мотанки зав'язували зерна пшениці, що додавало їй сакрального значення. Зерно символізує вічний кругообіг життя – "ховаючись" у землю, воно проростає, що пов'язує мотанку з уявленнями про життя, небуття, досвід минулих та зв'язок із майбутніми поколіннями. Мотанки були невід'ємною частиною багатьох аграрних свят, таких як Колодій (Масниця), де лялька уособлювала зиму, або Івана Купала (лялька Марена). Навіть після прийняття християнства, язичницька міфологія, пов'язана з природою, залишалася актуальною.

Переважання жіночих зображень у вузлових ляльках пояснюється асоціацією жіночого образу з богинею родючості, берегинею домашнього вогнища та захисницею. Як зазначав М. Грушевський, ляльками здебільшого гралися дівчатка, інколи навіть дорослі. Хлопці ж часто вороже ставилися до цих "дівочих забавок", нищили їх або ховали, що призводило до суперечок у сім'ї. Дівчата зберігали свої ляльки в скриньках або старих кошиках. Цікаво, що виготовляли переважно ляльок-дівчаток та молодиць, рідше – баб або немовлят. Матеріали для мотанок, такі як клаптики тканини та прядиво, називалися "крам", "крамнинки", "прибір".

Переважання жіночих зображень серед вузлових ляльок зумовлене тим, що з давніх часів жіночий образ асоціювався з богинею родючості, берегинею домашнього вогнища та захисницею. Як зазначав М. Грушевський, ляльками здебільшого гралися дівчатка, іноді навіть дорослі жінки брали їх із собою в нову родину. Хлопці ж часто виявляли ворожість до цих "дівочих забавок", нищили їх або ховали, що нерідко призводило до конфліктів у сім'ї. Дівчатка зберігали свої ляльки в скриньках, решетах чи старих очіпках. Зазвичай робили ляльок-дівчат та молодиць, рідше – баб або немовлят. Матеріали для виготовлення, такі як клаптики тканини та прядиво, називалися "крам" або "прибір" [11, с. 114].

З давніх-давен в українських родинах молода жінка, очікуючи дитину, створювала ляльку-мотанку, що символізувала майбутнє немовля. Перш ніж покласти новонароджену дитину в колиску, туди клали цю ляльку. Вона ставала оберегом дитини, її захисницею, а також символом нерозривного зв'язку дитини з усім родом, що, як вірили, захищав людину в будь-якому місці.

В Україні, ще на початку XX століття, дівчата, готуючи свій весільний посаг, разом з рушниками та сорочками обов'язково клали туди й свої ляльки. Кожна дівчина робила власну мотанку, яку потім забирала в нову сім'ю. У родині чоловіка молодій дружині дозволялося гратися цією лялькою до народження дітей. Вважалося, що чим більше вона гратиметься лялькою, тим швидше стане матір'ю і тим здоровішими будуть її діти. Коли ж народжувалася дитина, молода мати клала своїх ляльок до дитячої колиски, щоб ті оберігали дитя від хвороб та "поганих очей". Коли дитина підростала, ляльки передавалися їй для ігор.

Ймовірно, традиція використання ляльок-мотанок як оберегів сягає часів матріархату, коли жінка була головою роду. Вважалося, що в ляльку, яку молода жінка приносила до нової оселі, вселявся дух Праматері Роду, його Хранительки.

Іноді бабуса чи мати швидко робила ляльку, щоб заспокоїти дитину. У голівку такої "дитячої" ляльки могли зав'язати шматочок хліба (подібно до сучасної "пустушки", яку іноді називають "куклою"). Ця іграшка була для дитини не лише заспокоєнням, а й першим образом, який вона сприймала. Така "кукла" несла енергію любові, що підсвідомо формувала в майбутній людині ставлення до предків, роду та рідної землі.

У своїй фундаментальній праці "Дитина у звичаях та віруваннях українського народу" Марко Грушевський детально описує ляльку-мотанку як дитячу іграшку. Він наводить один зі способів її виготовлення:

"Щоб ляльку зробити, спочатку пожують хліба в роті, а з нього виліплять кульку, положать її в полотнинку, зав'яжуть як вузлик, ниткою, сформують голівку, а зверху придушать, щоб вийшло таке, як очіпок у молодиці чи стрічка в дівки. Як висохне, вив'язують, наче молодицю, хусткою, або, як дівці,

вичешуть кіску з прядива, і узявши за лоб, іззаду заплетуть її з кісниками та стрічками. У вузлик-голівку, на місці, де він зв'язаний і де буде в ляльки шия, встромлюють коротеньку паличку або ще більше обмотують її, щоб було за що зачепити сорочечку і крамки, подібні до грудей і живота. Рук немає, лише рукави й уставки приробляють і корсет одягають. Далі на поясі намотують мотузку чи прядива тісно й ним прив'язують спідницю, запаску чи плахту, попередницю чи фартух. Майструючи, співають пісень, дівчата — весільних, а молодиці — “Неньки” абощо” [1, с. 114].

Ця цитата свідчить, що виготовлення ляльки-мотанки, що супроводжувалося обрядовими піснями, було своєрідним магічним актом, спрямованим на добру долю, подружню злагоду, щасливе весілля та гармонію в родині. Часто мотанку створювали й для більш побутових цілей: отримання доброго врожаю, запобігання засусі чи, навпаки, припинення дощів, примирення в родині, забезпечення вдалого шлюбу. Після виконання свого призначення така лялька зазвичай знищувалася [10].

Українська народна лялька є втіленням добра та лагідності. Це оберіг людської душі й долі, символ предків, а також символ Великої Матері, що створила все суще й оберігає народжені нею душі. Лялька-мотанка здавна була оберегом в українській родині. Вона завжди була пов'язана із сімейними традиціями, працею дорослих, оточена дитячою турботою та увагою.

Оскільки народні ляльки з тканини були невід'ємною частиною селянського побуту, пов'язаного із землеробством та домашнім вогнищем, вони стали символом родючості, материнства та своєрідним оберегом. Така лялька є цінним предметом домашнього майна, виступаючи водночас посередницею між старшим і молодшим поколіннями, запорукою добробуту, щасливого родинного життя та захисту від злих сил [10].

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНЄ ВИРІШЕННЯ ЛЯЛЬКИ «ЛУГОВИЙ ЦВІТ»

3.1. Образ і стиль: поєднання традицій та сучасних мотивів

Найдавніші зразки іграшок були знайдені на території України під час археологічних розкопок поблизу села Мізин на Чернігівщині. Одним із перших дослідників, який відкрив сліди давньої культури, пов'язаної з лялькою-мотанкою, був Вікентій Хвойка. У 1893 році він уперше виявив залишки Трипільської цивілізації поблизу селища Трипілля. У культурі трипільців центральне місце посідала Велика Богиня-Мати — символ жіночого начала. Ляльки, які створювалися в ті часи, відображали світогляд свого народу.

Традиційна українська мотанка виготовлялася шляхом закручування, зав'язування та намотування тканини й ниток, що символізувало безперервність життя [29]. Особливу увагу надавали кожній деталі — нитки обов'язково накручували у напрямку руху Сонця (зі сходу на захід), спіралью, що символізувало безкінечність духовного розвитку. Під час виготовлення читали молитви, бажаючи власнику мотанки здоров'я, щастя та захисту. Розміри ляльки обирали, прикладаючи відріз тканини від кінчика вказівного пальця до зап'ястя.

Вибір кольору теж мав символічне значення. Для хлопців і чоловіків обирали сині, чорні або червоні відтінки. Для дівчат і жінок — переважно білий, червоний, зелений і жовтий. Якщо мотанка створювалася як оберіг для дитини, її «активували» — власник повинен був постійно перебувати з лялькою протягом повного місячного циклу (28 днів). Мотанку носили при собі, спали з нею, годували разом. При цьому її не виставляли напоказ, а ретельно оберігали. Вважалося, що сила такого оберега зберігається від трьох до семи років [29].

В українській традиції існує багато різновидів мотанок. Зокрема, вагітна жінка виготовляла ляльку-немовля — символ майбутньої дитини. Перед тим як покласти новонародженого в колиску, спочатку вкладали туди цю обрядову ляльку, яка ставала захисницею малюка та оберегом родового зв'язку.

Ляльки-немовлята були першими іграшками для дитини — їх робили завбільшки з лікоть або долоню. Ці прості у виготовленні мотанки стали основою для багатьох інших типів ляльок. У різних регіонах України їх називали по-різному: пеленашка, немовля, дитинка, дитятко тощо [29]. Для того щоб лялька виконувала захисну функцію, її виготовляли при запаленій свічці, з читанням молитви. Жінка, яка очікувала дитину, робила сім таких лялечок, і протягом першого року життя вони супроводжували немовля в колисці, на одязі чи в ручках.

Коли дитина починала ходити й говорити, їй створювали зайчика-мотанку — ляльку, яку одягали на пальчик. Такий «зайчик» ставав першим співрозмовником і добрим другом для малечі [29].

В українській традиції існувала велика різноманітність ляльок-мотанок, кожна з яких мала своє призначення, символіку та спосіб виготовлення.

Одним із найдавніших і найпоширеніших типів була лялька-немовля, яку майбутня мати виготовляла ще під час вагітності. Вона символізувала дитину, що мала з'явитися на світ, і виконувала оберіг родового захисту. Перед тим, як покласти новонародженого в колиску, туди спочатку вкладали цю ляльку — вважалося, що вона охоронятиме немовля, підтримуючи невидимий зв'язок дитини з родом, де б вона не знаходилась. Зазвичай такі ляльки мали розмір долоні або ліктя. Їх також називали *пеленашками*, *дитинками*, *дитятками* тощо. Виготовлення таких ляльок супроводжувалося ритуалом — при свічці, з молитвою. Зазвичай робили сім ляльок, які супроводжували дитину в перші місяці життя. Коли малюк підростав, йому створювали *зайчика-мотанку*, який одягався на пальчик і ставав першим ігровим другом.

Лялька-Берегиня була жіночим символом-захисницею. Її вкладали в дім для охорони сім'ї, дітей, добробуту. Усередину мотанки клали зерно, монети, вовну — як символи родючості, достатку та тепла. Одяг ляльки мав глибоке значення: спідниця символізувала землю, сорочка — людський світ, головний убір — зв'язок із небом. Особливу увагу приділяли весільній берегині — її прикрашали стрічками, вишивкою, червоним намистом.

Лялька-Наречена була невід'ємною частиною весільного обряду. Мати дарувала її доньці як символ благословення на нове життя. Такі ляльки мали багате оздоблення — вбрання, намисто, віночок — і вважалися символом щасливої долі.

Окрему групу складали мотанки за призначенням:

- Меланія — оберіг у вигляді колиски, що підвішувався до дитячого ложа.
- Христя — святкова лялька, що використовувалась як подарунок на важливі події.
- Регіна (Княгиня) — захисна лялька, що передавалась у спадок від матері до доньки.
- Одарка — лялька з немовлятами, що дарувалась молодим сім'ям як побажання численного потомства.
- Лялька на здоров'я — лікувальна, виготовлена з лляних ниток, які за народними віруваннями мають властивість вбирати хворобу.
- Лялька-Доля — «ліктюва» мотанка з ниток, пов'язана з богинею Макошею, покровителькою жіночого ремесла та долі.
- Княгині — пишні ляльки з яскравим вбранням та оздобленням.
- Зерновушки — обереги добробуту, що містили зерно, монету, шерсть.
- Травниця — лялька з лікувальними травами для підтримки здоров'я.
- Лялька-мама з немовлям — символ поповнення родини, оберіг материнства. [1].

Особливої уваги заслуговує лялька *Багаторучиця*, яка мала п'ять пар рук і символізувала жіночу працелюбність. Її підвішували біля печі або веретена — вважалось, що вона допомагає господині в хатніх справах.

Також поширеними були обрядові ляльки, які мали свою специфіку, хоч і виготовлялись за тим самим принципом — без використання голки, з натуральних матеріалів, без обличчя. Вони мали оберігати людину від зла, хвороб і нещасть. Існувала навіть практика створення комплекту з дванадцяти малих лялечок і однієї великої, які символізували хвороби — їх ставили в

спальнях. Щоб підтримувати їхню силу, щороку їх спалювали й виготовляли нові — зазвичай на Великдень.

У створенні образу ляльки «Луговий цвіт» збережено основні принципи традиційної мотанки, що є характерними для українського народного лялькарства. Передусім, це відсутність обличчя, що символізує захист від негативної енергії та сторонніх впливів (рис. 1.Б.). На місці обличчя виконано хрестоподібне намотування ниток, яке традиційно трактують як сонячний знак або родовий символ. Це дозволяє надати ляльці універсального, позачасового значення, що несе захист, гармонію та спокій.

Техніка виготовлення також залишається вірною традиції — усі деталі формуються шляхом мотання, перекручування та зав'язування вузлів, без використання голки чи ножиць. Такий підхід не лише зберігає обрядовий характер ляльки, а й наповнює її глибоким символізмом — кожен вузлик, кожен виток нитки є ніби “записом” думки, побажання чи молитви майстрині.

Водночас, щоб зробити образ ляльки привабливим і зрозумілим для сучасної аудиторії, до художнього рішення внесено елементи стилізації та осучаснення (рис.2.Б.). По-перше, це підбір кольорової гами: перевага надається ніжним природним відтінкам — м'якому зеленому, польовому жовтому, пшеничному, барвінковому — які асоціюються з українським лугом у період цвітіння. Це не лише гармонізує візуальний образ, а й посилює зв'язок із природним середовищем, з якого бере початок народна традиція.

Також використано сучасні декоративні тканини з квітковими принтами, мереживо, елементи авторської вишивки, що підкреслюють жіночність, тендітність і естетичну досконалість образу. Такі матеріали дозволяють поєднати етнічний стиль із сучасними дизайнерськими рішеннями, роблячи мотанку не лише сакральним об'єктом, а й естетично привабливим арт-об'єктом, здатним прикрасити інтер'єр, стати сувеніром або подарунком.

Символічним у цій ляльці є також поєднання жіночого начала з образом природи: квіти у віночку, декор із польових трав, колоски, — усе це уособлює родючість, материнство, життєву силу та зв'язок із землею. У цьому образі

лялька виступає як архетип жінки-природи, яка гармонізує простір навколо себе й наповнює його добром.

Також у процесі виготовлення враховано екологічні цінності — використано лише натуральні тканини, льон, бавовну, дерев'яні та солом'яні елементи, що повністю відповідає ідеї сталого розвитку та турботи про довкілля. Це робить ляльку не лише традиційною, а й актуальною в контексті сучасного мислення, яке орієнтоване на екосвідомість і культурну відповідальність.

Отже, лялька «Луговий цвіт» — це вдалий приклад поєднання глибинної традиції з сучасними тенденціями, у якому через художнє оформлення вдалося відтворити образ жінки-берегині, гармонійної, натхненної, пов'язаної з природою і водночас відкритої до нового світу.

Вивчення традиційної ляльки-мотанки охоплює значний обсяг естетичних знань та дозволяє глибше осмислити предметний світ у контексті української культури. Звертаючись до досліджень Н. Найдена, ми потрапляємо у простір давніх звичаїв і традицій, що пов'язані з цим унікальним явищем народного мистецтва. Відомо, що історія мотанки сягає своїм корінням у найдавніші часи існування людства. Вона виникла як зображення людини — з одного боку, як забавка для дитини, з іншого — як оберіг домашнього вогнища.

Створення мотанки завжди супроводжувалося особливим емоційним і духовним процесом: жінки вкладали в неї свої переживання, побажання, захисну енергію. Така лялька передавалась із покоління в покоління: мати дарувала її дочці під час вступу до нового роду, а та — своїй дитині. Таким чином, мотанка виконувала роль символічної нитки, що з'єднувала представників роду через покоління.

Особливу увагу привертає хрест, який намотували на обличчі ляльки. Він виступав своєрідним солярним знаком — символом Сонця і гармонії. Зазвичай його виконували з яскравих ниток, що додавало сакральності та естетичної виразності. У традиційному розумінні вертикальні лінії хреста уособлювали чоловічу енергію, а горизонтальні — жіночу. Цікаво, що за однією з версій, слово «хрест» може походити від давньослов'янського кореня «крес», що

означає «вогонь» (порівняймо: «кресало» — знаряддя для видобування вогню) [1].

Лялька-мотанка Буковини відтворює характерні риси традиційного жіночого одягу та культурної символіки цього регіону. Буковинська мотанка, як правило, має стримане, але виразне оздоблення, в основі якого поєднуються гуцульські, подільські та молдавські впливи, що характерно для прикордонного розташування краю.

Образ ляльки часто базується на вбранні заміжньої жінки. Її вбирають у темну вишиту сорочку, яка прикрашена орнаментом, притаманним буковинським селам — це здебільшого геометричні мотиви в червоно-чорно-зеленій гамі. На сорочку вдягають гердан або хрестоподібну прикрасу, що символізує духовний захист.

На талії ляльки — пояс або крайка, яку в народі вважали потужним оберегом жіночої сили. Поверх сорочки вдягається тканий фартух (запaska) з яскравими смугами. Нижній одяг — галька або домоткане полотно, іноді із мереживом по краю [15, с. 207].

Особливу роль відіграє головний убір. Для заміжньої жінки — це біла хустка, зав'язана за традиційним буковинським способом, або очіпок із вишивкою. У деяких варіантах, особливо весільних мотанках, голову оздоблюють віночком із барвінку чи стрічками, що символізують чистоту й зв'язок із природою.

Також характерною рисою є використання натуральних матеріалів — льону, конопель, овечої шерсті, трав і зерна. Всередину ляльки часто вкладали чебрець, полин або пшеницю, які мали не лише ароматичну, а й захисну функцію.

Кольорова гама буковинських мотанок, як правило, базується на землястих, теплих тонах: охристому, вишневому, бордовому, зеленому. Ці кольори символізують зв'язок із землею, працею, родом і святковою народною естетикою.

В українському традиційному побуті існувало кілька способів виготовлення ляльок-мотанок. Ці ляльки створювалися з натуральних матеріалів за певною технологією, і їх зовнішній вигляд залежав від призначення. Наприклад, подільські мотанки вирізнялися тим, що на їхньому обличчі відсутній хрест чи ромб – лице залишилося білим або лише злегким.

Процес виготовлення ляльки мав чіткі правила. Основу ляльки формували за допомогою щільно примотаних ниток без зав'язування вузлів. Використовували клаптики прямокутної або квадратної форми з грубої тканини, які з'єднувалися нитками. Тулуб створювали з різноманітних за фактурою тканин, додаючи декоративні елементи. Важливо було зберігати пропорції: розміри голови, рук і тулуба повинні бути гарними

Однією з головних умов виготовлення ляльки була позитивна енергетика майстра під час роботи. Також існували суворі заборони: не можна було використовувати ножиці чи голки – мотанка має бути «не різана, не колота». Намотування ниток виконувалося тільки за годинниковою стрілкою, а кількість обмоток у видимих місцях (зокрема на обличчі) мала бути сакральною – 3, 7

Робити оберег у вигляді ляльки дозволялося лише в сприятливий період, зазвичай взимку. Небажаними були святкові дні, вихідні, середа й п'ятниця – у ці дні рукоділля вважалося недоречним. Крім того, мотанку потрібно було виготовити за один раз, інакше вона втрачала силу берега.

Основою конструкції є хрестоподібна форма, де об'ємною залишається лише голова. Її створення – найвідповідальніший етап: майстер формує спіраль – знак безкінечності та вічності, вкладаючи в неї свої наміри. Потім голову обмотують ниткою у вигляді хреста, що символізує Сонце, життя, єдність духовного та фізичного. Важливо, щоб обмотка виконувалася «за сонцем» – це прин

Після завершення голови ляльці надають ім'я, яке відображає її функцію. Далі формують ручки (перекладину хреста) та тулуб. Іноді додають елементи, що надають схожість із жіночою фігурою, наприклад груди. Для одягу обирають кольори залежно від мети: червоно-зелені – на добробут,

зелено-золотисті – на фінансовий успіх, червоні, рожеві, помаранчеві – для любові, блакитні – для творчості. Сильну енергетику має давня вишивка, зокрема зі старовинними символами. А найсильнішими оберегами вважаються ляльки з конопляного полотна – вони захищають родину від хвороб і негараздів.

Таким чином, буковинська лялька-мотанка є не лише декоративною іграшкою чи оберегом, а й візуальним кодом місцевої ідентичності, відображенням багатой культурної палітри регіону. Її образ є втіленням жіночої сили, роду, пам'яті й краси, що передається крізь покоління.

Серед сучасних майстрів, які активно відроджують традицію створення ляльки-мотанки, варто відзначити Л. Теліженко (рис. 3.Б., 4.Б.), О. Диць (рис.5.Б.), Т. Білокрилець (рис.6.Б., 7.Б., 8.Б.). Напиткіну, О. (рис.9.Б.) Колпавщикovu, К. Ляшко та багатьох інших. Їхня творчість сприяє збереженню автентичних технологій, розширенню символічного змісту та осучасненню форми народної ляльки.

На жаль, у сучасному суспільстві часто домінує сприйняття мотанки лише як декоративного об'єкта — витвору з естетично привабливим зовнішнім виглядом. Однак варто пам'ятати, що кожна лялька, створена з любов'ю та світлим задумом, несе в собі не лише художній почерк майстра, а й глибинний код національної культури, частину духовного спадку етносу) [16, с. 247].

Дослідження ляльки-мотанки як явища народного мистецтва дає змогу глибше усвідомити етнічну специфіку українського народу, сприяє формуванню національного стилю через поєднання етномотивів, регіональних особливостей та традицій. Популяризація цієї культури має велике значення для розвитку української національної ідентичності, утвердження самобутності на міжнародному рівні та збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь.

3.2. Символіка та архетипи в образі ляльки-мотанки

У декоративному оформленні фартуха мотанки «Луговий цвіт» центральне місце займає розпис акриловими фарбами у вигляді символу «Дерева життя», що має глибоке коріння у традиціях українського народного мистецтва. Цей символ уособлює світоглядну модель Всесвіту, яка охоплює три рівні буття: підземний світ (корені), земне життя (стовбур) і небесну сферу (крона дерева з квітами, сонцем, птахами) [30].

Верхівка дерева, як правило, оформлена у вигляді розквітлих квітів або зображень небесних тіл (сонце, зірки), символізує небесний світ, духовне начало, натхнення і зв'язок із Божественним. Стовбур — вертикальна вісь, яка відображає повсякденне життя людини на землі, її зростання, розвиток, працьовитість і родинну єдність. Коріння дерева, у свою чергу, пов'язує людину з предками, історичною пам'яттю, родовим захистом, і є джерелом життєвої сили [13, с.565]

Особливу цінність у розписі має композиція на основі вазона — це один із найбільш поширених прийомів в українській вишивці, зокрема на рушниках Середнього Подніпров'я. Згідно з традицією, вазон зростає з центральної посудини або квітового горщика, символізуючи родючість, жіноче начало та зв'язок поколінь [30]. Така композиція органічно вписується у форму фартуха, формуючи візуальну вісь від низу вгору, що відповідає символіці руху духовного зростання.

Додатковим елементом є зображення птахів, розташованих на гілках або поруч з деревом. У традиційному народному мистецтві птахи виступають охоронцями дому, вісниками світу духів, символами душі та зв'язку з небом. Їхня присутність у композиції посилює магічно-оберегову функцію фартуха [30].

Цікаво, що подібні образи деревця застосовувалися також у весільній обрядовості Карпатського регіону, де виготовляли спеціальні деревця — символи родинної єдності, продовження роду та благословення на щасливе

сімейне життя. Ці сакральні артефакти, як і «Дерево життя» на фартусі мотанки, мали чітке духовне наповнення та функцію оберега [studbase.kubg.edu.ua].

Таким чином, розпис фартуха у вигляді дерева життя — не просто декоративний елемент, а глибокий символічний образ, що поєднує традиційні уявлення про світ, національну спадщину та естетичну виразність сучасного декоративного мистецтва. У своїй основі ця композиція втілює філософію гармонії між людиною, природою та духовним світом.

У процесі художнього оформлення фартуха ляльки-мотанки використано акриловий декоративний розпис, що спирається на глибокі традиції українського орнаментального мистецтва. Історично декоративний розпис, зокрема настінний, виник пізніше за інші форми традиційного декору, такі як вишивка, писанкарство чи ткацтво. Саме тому він увібрав у себе стилістику, композиційні принципи й символіку цих давніших видів народного мистецтва [14].

Особливістю народного розпису було його інтуїтивне виконання — без попередніх ескізів, у більшості випадків — виключно жінками. Розпис створювався одразу, без підготовчого малюнка, часто з використанням природних фарб: сажі, ягід, відварів лушпиння, квіткових пелюсток. Ця безпосередність і спонтанність надавали роботам особливого чару й органічності, які сьогодні намагаються відтворити у техніці акрилу.

Із розвитком техніки, народний розпис почав трансформуватись у «мальовки», які виготовлялись на тонкому папері, аніліновими фарбами. Вони швидко витіснили традиційний стінопис завдяки своїй мобільності — їх можна було повісити на стіну без потреби постійного оновлення малюнку. Згодом мальовки стали основою для перенесення орнаментів не лише на папір, а й на дерево, скло, порцеляну, текстиль і тканину, що повністю збігається з сучасною практикою розпису акриловими фарбами на фартусі ляльки-мотанки [30].

Цей процес зумовив поступовий перехід від народного до професійного декоративного мистецтва. Сюжетна палітра розширилась: майстри почали зображати не лише рослинні мотиви, а й тварин, птахів, людей, цілу низку

алегоричних та фантастичних образів. Це знайшло своє відображення і в таких видатних постатях, як Катерина Білокур та Марія Примаченко, які через елементи народного розпису передавали глибокі філософські й художні образи.

Найбільший розвиток декоративний розпис отримав у Центральній і Південній Україні. Зокрема, Петриківка на Дніпропетровщині стала провідним осередком цієї традиції. Петриківські малюнки відомі своєю імпровізаційністю, легкістю виконання, багатством колористики та фантазійністю форм. Техніка малювання петриківських майстрів — це поєднання анілінових, гуашевих, акварельних фарб, іноді на основі яєчного жовтка, із саморобними пензлями з котячої шерсті. З часом ці традиції були адаптовані й до акрилових матеріалів, що дозволяють створити міцне, насичене і стійке зображення на текстильній основі [30].

У фартусі мотанки «Луговий цвіт» використано саме такі підходи: візерунок базується на поєднанні традиційних елементів петриківського та яворівського розпису з акриловим виконанням. Символіка «Дерева життя», з квітами, птахами, геометричними елементами, є не лише декоративною прикрасою, а й носієм глибоких змістів — родючості, захисту, безперервності поколінь, духовного зростання.

Таким чином, розпис акриловими фарбами є сучасною інтерпретацією традиційного українського розпису, який еволюціонував від настінних імпровізацій до професійних композицій на різноманітних матеріалах, зберігаючи при цьому свою глибинну естетику та сакральне значення.

3.3. Прикраси з бісеру: силянка, гердан — форма, кольорова гама, значення

У сучасному декоративному мистецтві при створенні форми ляльки-мотанки важливу роль створюють елементи традиційного національного вбрання, зокрема зображення з бісеру — силянки та гердани, що мають не лише естетичну, а й глибоку символічну функцію. Ці елементи відтворення відповідають автентичним зразкам, що побутували в різних регіонах України, зокрема на Буковині — одному з найяскравіших центрів бісерного мистецтва. Дослідження традиційного буковинського бісероплетіння проведено на основі праці О.В. Б. Фединчук «Шийно-нагрудні чоловічі та жіночі бісерні прикраси Північної Буковини» [3, с. 98].

Силянка — це вузька стрічкоподібна прикраса на шию, плетена або «сита» з бісеру. Вона мала щільну, орнаментально-симетричну структуру, часто виконувалася в техніці "крестик" або "сіточка". За формою силянка нагадує тканину тасьму або плетену стрічку, яку зав'язували протягом або застібали. Як зазначає О. Б. Фединчук, саме силянки були найпоширенішими серед жіночих прикрас Буковини й вирізнялися багатством орнаментів, у яких переважали геометричні мотиви, часто з глибоким сакральним з

Як видно з проекту (рис., синьо-білі геометричні мотиви у верхній частині композиції відтворюють традиційні символи води, гармонії та жіночої чистоти. В українській культурі синій колір символізував спокій, духовність, а білий — світло й оберіг. Така кольорова гама не випадкова: вона чітко відповідає автентичним буковинським зразкам, описаним у праці Фединчук, де підкреслюється, що кожен колір має свою оберегову функцію та вважалася частиною.

Гердан — це довга прикраса, що складалася з двох смужків або «доріжок» з бісеру, які спускалися з плечей та з'єднувалися в центральній частині у формі медальйону або розширеної вставки. У представленому зразку (нижня частина композиції) гердани мають червоні та чорні кольори, які характерні для буковинської школи бісероплетіння. Червоний традиційно символізує життєву

силу, любов, захист, а чорний — стабільність, зв'язок із землею та пам'ять предків. Згідно з аналізом Фединчук, саме така кольорова пара домінувала у прикрасах, пов'язаних із ритуалами переходу, особливо весільними чи обрядовими » [3, с. 70].

Особливо виразним є буковинський стиль, який створює багаторні геометричні орнаменти з традиційними формами рослинності — як, наприклад, стилізовані квіти або «дерево життя», яке ми також бачимо у вигляді вертикального візерунка на правому фрагменті зображення. Такі мотиви мали сакральне значення, їх вважали оберегами, здатними захищати людину від злих духів, хвороб і негараздів. У своєму дослідженні Фединчук підкреслює, що рослинні мотиви, зокрема «дерево життя», мали глибоку ритуальну функцію й передавалися з покоління в покоління як своєрідні «молитви в».

У буковинській традиції силянки та гердани виготовлялися вручну — традиційно молодими дівчатами до свята або весілля. Вони слугували не лише прикрасою, а й своїм рідним соціальним маркером — за складністю орнаменту, кольоровою гамою та з яким виконанням можна було використовувати вікно, статус, походження або навіть родинну символіку власниці. такі вироби часто передавалися у спадок і зберігалися як родинні реліквії. Про це також свідчать численні етнографічні матеріали, зібрані у створеній праці, де повністю, що бісерні прикраси слугували видимими маркерами ідентичності в межах конк.

У художньому образі мотанки «Луговий цвіт» силянка і гердан не просто декоративні елементи. Вони забезпечують функцію культурної пам'яті — зберігають живий зв'язок поколінь через образ, колір і ритм. Прикраси підкреслюють стильовий характер трьох мотанок із відповідними кольоровими гамами

- червоний-чорний-білий — класичне поєднання захисту, сили й чистоти;
- білий-блакитний-синій — втілення ніжності, га
- смарагдовий-золотий-молочний — образ достатку, природної сили й житт

Таким чином, використання бісерних прикрас у композиції ляльки підсилює її етнокультурну виразність, сакральне звучання та водночас поєднує елементи

сучасного декоративного стилю з глибоким історичним підґрунтям. Дослідження, проведене на основі праці О.В. Б. Фединчук, надало можливості не тільки відтворити візуальні ознаки традиційного буковинського бісерного мистецтва, а й передати його культурну енергетику.

Отже, дослідження традиційного бісерного мистецтва Буковини, зокрема на основі наукових праць О. Б. Фединчук, дало змогу глибше осмислити значення силянків і герданів як невід'ємної частини українського культурного кодексу. Ці прикраси є не лише витвором народної естетики, а й складним візуально-смісловим комплексом, що відображає духовні прояви, символіку кольорів, соціальні маркери та сакральну функцію прикрас.

У художньому образі мотанки «Луговий цвіт» силянка й гердан постають як засіб передачі культурної пам'яті та регіональної ідентичності. Його використання не лише збагачує візуальну мову композиції, а й включає в сучасну декоративну форму глибинні відчуття, пов'язані з оберегами, життєвою силою, жіночою чистотою, зв'язком.

Таким чином, автентичні елементи буковинського бісерного мистецтва, переосмислені в сучасному авторському образі, не тільки оживлюють традицію, а й сприяють її актуалізації в мистецькому просторі сьогодення. Це підтверджує факт глибокого історико-культурного аналізу в процесі створення декоративного образу, що здатен транслювати багатовимірні змісти через форму, колір і візерунок.

ВИСНОВКИ

У результатах проведеного дослідження було з'ясовано, що лялька-мотанка є глибоко символічним явищем української традиційної культури, яке компенсує собі обрядові функції, виховний потенціал та естетичну завершеність. Її історія сягає давніх цивілізацій, зокрема трипільської культури, й продовжується донині, трансформуючись під впливом соціокультурних змін, але не втрачаючи свого сакрального та нац.

Лялька-мотанка у своїх численних варіаціях — вузлова, крученка, зернівка, травниця, обрядова чи декоративна — завжди була відображенням життєвого укладу українського народу, його цінностей, звичаїв і вірувань. Кожен елемент, кожна деталь — від вибору кольору нитки до форми головного убору — має глибоке символічне значення, що підтверджує нерозривний зв'язок між по

Особливу увагу в роботі приділено аналізу сучасного декоративного образу ляльки «Луговий цвіт», який є вдалим прикладом синтезу традиційної символіки та авторського мистецького бачення. Через використання етнічних елементів — розпису «Дерева життя», традиційного вбрання, прикрас із бісеру (силянок і герданів) — у роботі відтворено дух Буковинського краю, де бісерне мистецтво дає особливе місце. Завдяки цьому образу мотанки набувають нових сенсів, залишаючись вірним своєму культурному кореню, але водночас інтегруючись у сучасний худож.

Практичне значення дослідження відбувається в можливості використання його результатів у культурно-освітніх проєктах, музейній справі, дизайні сувенірної продукції, а також у шкільних та позашкільних програмах з народознавства. Образ ляльки-мотанки може і має стати дієвим інструментом популяризації української нематеріальної спадщини серед молоді, у сучасному мистецтві та у глобальному.

Отже, трансформація форми ляльки-мотанки не означає втрату її ідентичності, а навпаки — прогресує про її здатність адаптуватися, зберігаючи

при цьому її глибинну думку, символи та духовні орієнтири українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Найден О. С. Українська народна іграшка: смислові та обрядові основи / О. С. Найден. – К. : Видавничий Дім “Стилос”, 2007. – 240 с.
2. Герус Л. М. Українська народна іграшка / Л. М. Герус. – Львів : Афіша, 2004. – 264 с.
3. Фединчук О. Б. Шийно-нагрудні чоловічі та жіночі бісерні прикраси Північної Буковини. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 35, Львів: ЛНАМ, 2018. - 124-139 с.
4. Дем'яненко Н. Народні ляльки в іграшковій культурі Середньої Наддніпрянщини / Н. Дем'яненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-023/82.pdf>
5. Демидчук Л. Б. Українська народна іграшка: минуле і сьогодення виробів народних промислів / Л. Б. Демидчук // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Товарознавство. — Львів : ЛКА, [рік публікації*]. — УДК 379.85.
6. Напиткіна Г. П. Українська лялька-оберіг: Підручники і посібники. Тернопіль 2007. 32 с.
7. Мікула Н. А. Культурні ресурси як джерело унікальних конкурентних переваг регіону / Н. А. Мікула, О. І. Дацко // Зб. наук. праць ПВНЗ “Буковинський університет”. – 2010. – № 6. – С. 111-119. – (Серія “Економічні науки”).
8. Роман Н. М. Українська народна іграшка (цяцька, лялька) та її роль в естетичному та розумовому розвитку дитини / Н. М. Роман // Trends of modern science and practice : Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference, Ankara, Turkey, February 8–11, 2022 / International Science Group (isg-konf.com). – Ankara, 2022. – Pp. 385–386. / <https://isg-konf.com/uk/trends-of-modern-science-and-practice-ua>

9. Іграшки – мотанки: навчально-методичний посібник / Г.В. Резніченко. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2012. 104 с
10. Рудницька-Юрійчук І. Лялька-мотанка — невід’ємна “постать” в історії іграшкового мистецтва. *Статті*, 13.06.2016.
11. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу (Львів 1906 р.) / М. Грушевський. — К. : Либідь, 2006. — 256 с.
12. Стрілець О. В. До традицій етнодизайну: українська лялька-мотанка / О. В. Стрілець // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. — К., 2013. — Вип. 14 (19), ч. 2. — С. 244–247.
13. Гощіцька Т. Символ дерева у світових міфологіях та міфологема світового дерева (у порівняльному контексті та на прикладі традиційної культури українських Карпат) // *Народознавчі зошити*. — 2023. — № 3. — С. 564–571.
14. Найден О. В. *Українська народна лялька*. — К. : Балтія-Друк, 2007. — 160 с. — ISBN 978-966-8137-49-5.
15. Герус Л. М. Українська лялька у народному одязі: історичний досвід та сучасна практика / Л. М. Герус // *Народознавчі зошити*. — Львів, 2018. — № 1 (139). — С. 206–214. — ISSN 1028-5091.
16. Резніченко Г.В. Іграшка-мотанка як складова національної культури України. *Дитячий садок*. 2010. №10. С.23-25
17. О. Яроцька ; наук. кер. І. Є. Іншакова ; Криворізький держ. пед. ун-т, Ф-т дошк. і технолог. освіти, Каф. дошк. освіти. — Кривий Ріг, 2021. — 58 с.
18. Мірошко Р.П. Лялька – народна іграшка. Початкове навчання та виховання. 2012. Вип. 6. С. 33-39.
19. Педченко В. І. Вернісаж народних іграшок-ляльок. Пізнавальне заняття для дітей старшого дошкільного віку. Дошкільний навчальний заклад. 2013. Вип. 10 (82). С. 39-41
20. Низковська О. Іграшка в центрі уваги педагогічної спільноти. Дошкільне виховання. 2018. Вип. 1. С. 9-11.

21. Народні перлини для маленької дитини / Упор. О. Яловська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 373 с.
22. Просалова В. А. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / В. А. Просалова. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.
23. Бучинський С. Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва / С. Л. Бучинський. – К. : Мистецтво, 1981. – 178 с.
24. Запаска Я. П. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник: в 2 т. / Я. П. Запаска. – Львів : Афіша, 2000. – Т. 2. – 256 с. 4.
25. Creative Economy Report – 2008: The challenge of assessing the creative economy towards informed policy making. – United Nations, UNCTAD, UNDP, 2008. – 357 p.
26. Традиційна культура в умовах глобалізації: нові виклики та світові тренди. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 350 с.
27. Роман Н.М. Формування музичної культури молоді в творчій і педагогічній діяльності Г. Хоткевича на Слобожанщині. Дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук. Харків, 2000. 212 с.
28. Традиційна культура в умовах глобалізації: свята і святкування. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю. Харків : Друкарня Мадрид, 2021. 355 с.
29. Магічний світ ляльки-мотанки : науково-дослідницька робота // На Урок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/magichniy-svit-lyalki-motanki-254354.html>
30. Тенденція перетворення настінних розписів у станковий декоративний розпис в Україні к. XIX–поч. XX ст. // На Урок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-tendenciya-peretvorenniya-nastinnih-rozpisi-v-u-stankoviy-dekorativniy-rozpis-v-ukra-ni-kincy-xix---pochatku-xx-st-279730.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

(Рис. 1. Взірці народної української іграшки XVIII–XIX ст. [2])

(Рис. 2. Взірці народної української іграшки кінця XIX – початку XX ст.)

(Рис. 3. Авторські роботи майстрині народної творчості з Чорткова (Тернопільська обл.) Ірини Вербицької)

(Рис. 4. Різновиди вузлової ляльки)

Рис. 5. Ганчір'яна лялька
(Стародавній Рим, висота 19 см, IV–III ст. до н. е.)

(Рис.6. Лялька. Тканина. Автор Світлана Грибан. Сумська область)

(Рис. 7. Вузлові ляльки «Княгиня і дружка». Автор Кіра Кононенко, Київська

(Рис. 8. Репліки ляльок з зібрання М.Грушевського ,с. Суботів, Чигиринський повіт, Черкащина,1890-1900 рр.,автор реконструкції О.Мединська, м. Кропивницький.)

(Рис. 9. Вузлові ляльки із зібрання Марка Грушевського. Київська губернія, Чигиринський повіт, с. Суботів. Приблизно Кінець 1890-х початок 1900-х років. Власність В.Л. Грушевської)

(Рис. 9. Колекція Марка та Марії Грушевських)

Додаток Б

(Рис. 1. Процес виготовлення однієї з ляльок)

(Рис. 2. Процес виготовлення однієї з ляльок)

(Рис. 3. Лариса Теліженко. Лялька-мотанка з речей військових)

(Рис. 4. Лариса Теліженко. Лялька-мотанка, авторська робота)

(Рис. 5. Ольга Диць Лялька-мотанка, авторська робота)

(Рис. 6. Тетяна Білокрилель . Лялька-мотанка Іванка, авторська робота)

(Рис. 7. Тетяна Білокрилель . Лялька-мотанка Іванка, авторська робота)

Рис. 8. Тетяна Білокрилель . Лялька-мотанка Ядвига, авторська робота)

(Рис. 9. Ляльки-мотанки. Хмельницька майстриня Галина Напиткіна)

(Рис. 10. Проект герданів на основі буковинських орнаментів до
ляльок-мотанок)